

ПРОБЛЕМА ВІДМІННОСТІ УКРАЇНСЬКОГО ТА РОСІЙСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНИХ ТИПІВ В УКРАЇНСЬКІЙ ФІЛОСОФСЬКІЙ КУЛЬТУРІ ХІХ - ХХ СТ.

Поперечна Галина Антонівна,
кандидат філософських наук,
доцент кафедри філософії та суспільних наук,
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка
ORCID: 0000-0003-2191-9908,
e-mail: poperechna.h.a.1982@gmail.com

Анотація

У статті здійснено спробу розкрити істотні риси українського та російського національних типів. Спираючись на маловідомі історико-філософські дослідження і порівнюючи викладені в них ідеї з фактами сьогоденних відносин між Росією і Україною, показано відмінності в організації способу життя обох народів, виборі цінностей, характері та спрямуванні ментальності загалом. З огляду на використання Росією у своїй загарбницькій політиці інституту православної церкви, значну увагу відведено розгляду специфічних особливостей православних вірувань українського і російського народів, які засвідчують відмінності їх релігійної культури. Проаналізовано історично сформовану єдність російської церкви і держави, розкрито ідейні засади міфу про вибраність російського народу, його історичну роль та зверхність щодо інших народів.

Ключові слова: український народ, російський народ, церква, православ'я, месіанізм, «руський мір»

В умовах повномасштабної війни, яку розв'язала російська федерація в Україні, важливо дати відсіч ворогові не лише на полі бою, але й на інформаційному фронті. В першу чергу це стосується усталених наративів, які допомагають їй виправдовувати свої беззаконні дії на сучасній міжнародній арені. Створивши міфологему

про унікальний, гуманний, мирний «русский мір» і його особливе покликання, Росія безцеремонно перекручує події і явища історико-культурного та суспільно-політичного життя, підводячи їх під основні смислові координати цієї ідеологеми. Суттєвим напрямком її політики є прагнення довести історичну єдність українського і російського народів, їх культурних та релігійних інтенцій, завдяки чому виправдати свої претензії на політичне, економічне й духовне керівництво Україною. Хоча питання відмінності українського і російського національних типів набирає своєї актуалізації не вперше (як-от, перша пол. XIX ст., перша чверть XX ст.), у цей доленосний для України момент воно має надзвичайно серйозне значення. Реалії війни показали справжні цінності «русского міра», характер і завдання російської армії та справжнє обличчя російського солдата. Відтак важливо показати, що все це не випадкові явища, а притаманні російській ментальності риси.

У процесі дослідження використовувалися загальнометодологічні принципи історико-філософського аналізу, соціокультурний та компаративний підхід для порівняння двох типів народностей в їх минулому і сучасному, герменевтичні засоби тлумачення текстів та метод категоріально-понятійного аналізу для окреслення змісту основних концептів. Важливим методологічним інструментарієм є принципи об'єктивності, єдності історичного і логічного, принцип взаємозв'язку.

Перші розвідки про відмінність українського і російського народів з'явилися ще на рубежі XVIII–XIX ст., коли на тлі національно-визвольних змагань народів Західної Європи, наполеонівських походів постала проблема необхідності осмислення особливостей буття українського народу та можливості обґрунтування його претензій на унікальність і окремішність. Її теоретичному осягненню передувала широка етнографічно-дослідницька й літературна діяльність свідомих представників українства того часу, які привернули увагу до народних звичаїв, побуту і культури. Проте, філософська рефлексія про український народ як історичну та етнічну реальність з'явилася лише в середині XIX ст., в контексті розробки української національної ідеї, зокрема, в творчості представників

Кирило-Мефодіївського товариства. Їх основні положення є одним із напрямків нашого сучасного дослідження. Окреслена проблема знову постала в центрі уваги українських інтелектуалів на тлі державотворчих процесів 1917–1920-х р. р. Зокрема, до її вирішення активно долучилися М. Грушевський, Д. Дорошенко, Д. Чижевський, Є. Маланюк, І. Лисяк-Рудницький та ін. Дослідженню особливостей історичного розвитку, мови, культури та релігійності українського народу і його відмінності від російського багато уваги приділяв І. Огієнко. Вивченню специфіки української ментальності займалися О. Кульчицький, В. Храмова, Є. Онацький. В радянські часи ця проблема була табуованою, а радянська влада робила все можливе, щоб стерти не лише відмінності українського народу, але і винищити його фізично. З досягненням незалежності і у зв'язку з національним відродженням питання відмінності цих народів викликало широкий інтерес. Істотний внесок у його розробку здійснили співробітники відділу української філософії НАН України ім. Григорія Сковороди, зокрема В. Горський, М. Лук, В. Лісовий, О. Забужко і ін. На сучасному етапі питання особливостей українського національного типу і його відмінності від північного сусіда залишається в центрі уваги багатьох мислителів, відтак складає один із важливих напрямків не лише історико-філософських досліджень, але і культурологічних, історичних, етнологічних та богословських студій. У цьому контексті заслуговують на увагу праці М. Рябчука, присвячені аналізу особливостей використання російською пропагандистською машиною міфологеми про один народ. Характеристиці української національної ідентичності та її співвідношення з російською присвячені праці І. Дзюби, Я. Грицака, О. Толочка і ін. Цікавими є і ідеї українського філософа та релігієзнавця Ю. Чорноморця, який спробував переосмислити дихотомію українського і російського православ'я в контексті постмодерної доби та виділити в ній нові відмінності і перспективи.

Серед сучасних історичних видань за кордоном широкий інтерес викликала робота російського емігранта В. Вульфа «Олг. Подорож через віки, або Анатомія російської душі», де автор крізь призму художньої форми змальовує стійкі, неперехідні впродовж століть

російські національні звичаї та психологічні риси. Окресленою проблемою зацікавилися і сучасні європейські науковці, зокрема, дослідник І. Нойман, автор праці «Росія та ідея Європи», характеризує підйом націоналізму в Росії і її відношення з Європою, звернувши увагу на відповідність російського образу України і політики щодо неї з боку Росії (Neumann, 2017, с. 2). Корисними в контексті нашої теми є також і дослідження А. Аржаковського, французького історика й богослова російського походження, який в поясненні витоків російсько-української війни спирається на ментальні відмінності обох народів. А. Аржаковський, хоча і критикує схему Карамзіна, яка лягла в основу всієї будівлі російської історії, все ж вбачає головну причину протистояння України і Росії в їх претензіях на спадщину Київської Русі (Аржаковський, 2015).

Мета і завдання: розкрити історико-філософське та національно-культурне підґрунтя осмислення відмінностей українського і російського національних типів і з'ясувати ступінь їх вираження у способі буття та культурі обох народів на сучасному етапі.

Теза про Україну і Росію як «єдиний історичний і духовний простір» (Путін, 2021) має тривалу передісторію і є частиною ширшої світоглядної матриці, яка визначає бачення росіянами довколишнього світу і свого місця в ньому. Як зазначає М. Рябчук: «Це бачення є сьогодні химерною сумішшю великодержавних амбіцій, цивілізаційного месіанізму, імперських ресентиментів та комплексів...» (Рябчук, 2017). Щоб зрозуміти це, мусимо взяти до уваги деякі історичні перипетії обох народів.

Після возз'єднання України з Росією, остання поступово почала обмежувати права і свободи українського громадянства, насаджувати свої порядки, ліквідувати автономні інституції, в результаті чого у другій половині XVIII століття Україна остаточно перетворилась на провінцію Російської імперії. «Московський уряд приклав усі старання до того, щоб по всій лінії винищити не лише будь-яку самостійність чи автономність України як країни, але й саме почуття своєї окремішності і людності» (Грушевський, 1994), зазначав свого часу М. Грушевський. Для об'єднання і встановлення єдиних порядків на всій території, імперія потребувала дієвої консолідуючої ідеї.

Така ідеологічна доктрина була сформульована царським міністром народної освіти графом С. Уваровим у так званій теорії офіційної народності. Згідно з нею російський народ є народом глибоко релігійним і відданим престолу, а самодержавність і православ'я становлять необхідну умову існування Росії. Під російським народом малося на увазі не самих росіян, а населення тогочасної імперії. Виражена у формулі «православ'я, самодержавність, народність», ця теорія лягла не лише в основу всієї політики Російської держави, але і стала її національним міфом. В неясному вигляді її використовує і сучасна Росія. З іншого боку, потрібна було ще й історичне підтвердження коренів та величі Росії. Це завдання було виконано М. Карамзіним, який зобразив історію російської держави від давніх слов'ян та Київської Русі. Вибудувана на таких ідея політика царського уряду не залишала шансів на будь-які претензії щодо окремішності українського народу.

Проте, перші спроби теоретичного осмислення його національного буття виникають у зв'язку з поширенням в українських суспільно-політичних колах першої половини ХІХ ст. ідей романтизму, особливо Й. Гердера. У слов'янських народів його ідеї асоціювалися з національним пробудженням, а в українських інтелектуалів викликали широкий інтерес до історії, мови, релігії, культури і творчості власного народу. В результаті досліджень у цьому напрямку з'явилася можливість говорити про унікальність та неповторність українського національного типу. На той час, в умовах остаточного поневолення України Російською імперією та заперечення нею будь-яких претензій на національне самовизначення, це був єдино можливий спосіб довести свою відмінність від росіян і обґрунтувати своє право називатися українцями.

Початки осмислення українства як самостійної філософської проблеми та відмінності українського і російського національних типів вже містяться в ідеології Кирило-Мефодіївського товариства (1845–1846 р.р.), зокрема в його програмному документі «Закон Божий (Книга буття українського народу)». Цей твір розкриває місце України в контексті релігійної історії людства. В контексті досліджуваної теми для нас вельми цікавими є кілька його моментів.

Передовсім, це неодноразове протиставлення принципів співжиття українського та російського народів: українець найбільш за все звик цінувати свободу і рівність, росіянин, навпаки, завжди хотів мати над собою пана, а на рівні держави – самодержавство (Костомаров, 1991). Іншим вкрай важливим положенням «Закону» є обґрунтування історичної ролі українців. Воно докорінно відрізняється від погляду російських інтелектуалів того часу на призначення свого народу. Суть цієї відмінності криється в розрізненні понять «месіанізм» та «місіанізм». Перший з них передбачає визнання «народу-богоносця» (на кшталт євреїв, що стали вибраним народом, носієм Божого заповіту), другий акцентує не на вибраності, а на місії народу, виконанні ним певного завдання. Ідея месіанства якраз і є притаманною для російської культури з її схильністю до розчнення індивідуального в загальному. Найповнішого вираження вона досягає в теологічно-політичній концепції «Москва – третій Рим». Сформульована православним ченцем Єлофеем (близько 1500 р.), ця концепція ґрунтується на погляді, що історія світового православ'я охоплює три основних періоди: перший Рим (столиця Римської імперії, знищена єретиками), другий Рим (Константинополь, знищений турками-мусульманами) і третій Рим (Москва) як духовний осередок православ'я. Четвертому ж Риму не бувати, – наголошував Філофей. У XIX ст. ідея Москви як третього Риму активно розроблялася російськими слов'янофілами, які були схильні вірити в особливу місію російського народу, ідеалізувати його віру, отожднювати російське з православним, а православне з християнським взагалі. Натомість в українській культурі, зокрема в програмних документах Кирило-Мефодіївського товариства, акцентується передовсім на рівності всіх народів перед Богом, кожен з яких йде своїм шляхом до спасіння. Тернистий шлях випадає слов'янам, але вони стануть на чолі оновлення людства. Україна відіграє в цьому особливу роль; їй належить розбудити інші народи: «І встане Україна з своєї могили, і знову озоветься до всіх братів своїх слов'ян, і почують крик її, і встане Слов'янщина...» (Костомаров, 1991). Згідно з викладеним у програмному документі погляду, українці аж ніяк не претендують на виключність та панування чи духовне керівництво

іншими народами. Навпаки, вони прагнуть зайняти рівноправне місце в сім'ї слов'ян. Таким чином, якщо росіяни акцентують на своїй обраності та виключності, то українці виходять з поваги і рівноправності народів.

Ґрунтовне дослідження відмінностей між зазначеними народами знаходимо у праці М. Костомарова «Дві руські народності» (1861 р.). Як історик і етнограф, вчений спробував у ній довести історичну самостійність українського народу і показати, що українці і росіяни – це два окремих національних типи, які відрізняються між собою вдачею, світоглядом, віруваннями, національним ідеалом тощо. Спираючись на історичні джерела, зокрема, стародавні літописи, мислитель стверджує, що українська народність існувала з глибокої давнини, в той час як про життя і долю великоруської народності історичних згадок немає (Костомаров, б. р.). Тим не менше, Московська держава запозичила назву «Русь», претендуючи на її спадкоємність і нехтуючи відмінностями між ними. Щоб довести право українського народу на свою самобутність і відмінність від російського, М. Костомаров приділяє значну увагу організації їх способу життя, розуміння та практичне співвідношення в них одиничного і загального. У зв'язку з цим він підкреслює, що українська суспільність з давніх-давен відзначалася розвитком особистої свободи і перевагою особистості над громадськістю, що завжди було виявом її демократичності. В Росії «особисту волю доти звужували, доки її не знищили» (Костомаров, б. р.), в результаті чого для росіянина головним стали обов'язок і відповідальність перед общиною, усім «міром». Останній виступає для нього абстрактним виявом загальної волі, яка поглинає самостійність індивідуума. Сутність великоруської громадської філософії така: «Вся громада віддає свою долю в руки того, хто заступає собою владу, кого над громадою поставив Бог, і, значить усі повинні йому коритися. Таким побитом, усе належить йому безумовно, як божому намісникові; звідси погляд, що все боже та царське. І перед царем, як перед Богом, усі рівні. А що Бог одного підносить, нагороджує, другого карає, принижує, то так само діє й цар, що на землі виконує божу волю... Отим то народ, не нарікаючи, виносив на собі все, навіть і таке, що, здається,

переходило край людського терпцю, як, наприклад, душогубства Івана Грозного...» (Костомаров, б. р.). Саме на ідеї переважання загального над одиничним, політиці захоплення територій і асиміляції їх населення вибудовувалася московська монархія, поступово уніфікуючи суспільство і сакралізуючи єдиновладдя. (Костомаров, б. р.). На противагу росіянам, у суспільному житті українців головну роль відіграє не «мір», а громада – добровільне товариство людей, кожен з яких є незалежним і самостійним та добровільно виконує свої обов'язки, оскільки вони впливають з ідеї спільної безпеки і добра: «Бути за наймита якогось абстрактного розуміння про «мір», відповідати за іншого, не маючи до того жодної власної охоти, – до всього цього історія не привчила українського народу» (Костомаров, б. р.). Звідси в практичній поведінці українця переважає особиста воля та спільна згода, в росіянина – загальність і примусовість.

Викладені міркування М. Костомарова спонукають нас до ширшої рефлексії над історичними фактами суспільного життя російського громадянина. Росія споконвіку будувала типове патерналістське азіатське суспільство, в якому «один» – це ніщо, а «загал» – це все. Таким було і радянське суспільство, в якому не залишалося місця ні для прояву індивідуальності (однакова шкільна форма, єдиний розпорядок роботи, одноголосне схвалення рішень на партійних з'їздах тощо), ні права на національне самовизначення. Мимоволі згадуються слова радянської пісні: «Раньше думай о Родине, а потом о себе!». Всі ці ознаки набрали ще більш потворного вираження в російській дійсності ХХІ століття. Держава стала уособленням єдиного сакрального суб'єкта, в ім'я якого створюються міфи про її велич та духовність, першість та впливовість на світовій арені тощо. Для підтримки такого уявного образу працює ціла армія пропагандистів, приносяться численні жертви, чиниться насилля і т. д. Все, що не відповідає інтересам держави, не узгоджується з її політикою, оголошується ворожим або відсталим. У поведінці окремої людини воно виливається у бажання та обов'язку воювати за ці інтереси, навіть на території інших суверенних держав. Звернімо увагу хоча б на одну з озвучених причин вторгнення Росії в Україну – захист російської мови. Наскільки жалюгідним виглядає це рішення

з огляду на те, що в самій Росії немає жодної школи з українською мовою викладання, жодної української бібліотеки (єдину в Москві ліквідували у 2017 р.). Це при тому, що в Росії проживає близько 10 мільйонів українців! То чи варто дивуватись, що росіяни не хочуть / бояться виходити на мітинги, протестувати проти кривавої війни? Очевидно, що й досі, цей «мір», як спрут, поглинає особисту волю людини, паралізує її розум, не дає засумніватися в правильності рішень кремлівського «намісника».

Міркуючи над загальними основами суспільного життя обох народностей, М. Костомаров приходить до висновку, що їх відмінності спричинило різне розуміння і практичне застосування православ'я. Прийняте з одного джерела, воно набрало у них різних форм, зазначає вчений. Якщо в українців воно складало незалежну від місцевих особливостей політичного ладу корпорацію, то росіяни актуалізували закладену в ньому ідею монархізму: «воно (православ'я – Г.П.) оточило розуміння влади промінням верховного орудування світом із неба» (Костомаров, б. р.). Інакше кажучи, працюючи в тандемі з владою, православні священники взялись повсякчас освячувати її дії та рішення. Ця ідея мала величезне практичне значення, позаяк на місце звичаю ставила звернення до Бога, і цим сприяла зміцненню авторитету централізованої влади та скасуванню народного права. Московське духовенство завжди допомагало можновладцям у здійсненні їх намірів: світська влада спиралася на духовну, а духовна – на світську. Щоправда, ці взаємини не були рівноправними, позаяк остання повсякчас намагалась зберігати свою зверхність щодо церкви. В історії Росії є багато фактів, які засвідчують потурання церковними діями світським монархам та освячення ними вчинків, які суперечать канонам. При цьому російське православ'я зосереджується на зовнішніх формах релігійності, дотриманні обрядів та формул. Релігійність великоросів, зазначає М. Костомаров, звернена на «практичне виконання християнських чеснот, але внутрішньої побожності, пієтизму в них мало» (Костомаров, б. р.). На противагу російській, українська церква впродовж віків дбала передовсім про свою моральну вагу в суспільстві та визнавала авторитет народної думки; в релігійних питаннях українці завжди віддавали перевагу

не формі, а духу, у ставленні до інших вір та народів проявляли толерантність. Якщо говорити про релігійність, підкреслює вчений, то в релігійності українця часто поширене відчуття божої всеприсутності, прагнення до внутрішнього спілкування з Богом, міркування про Його волю щодо себе. Варто зазначити, що на ці особливості звертають увагу і інші дослідники, зокрема І. Огієнко. Він зазначає, що навіть за умов знищення самобутності і окремішності української церкви, «прислане в Україну чужоземне духовенство, не могло прямо насаджувати свої ідеї та цінності, а, хоча б частково, та все ж прилаштувалося до соціальних та духовних особливостей і запитів українського люду» (Огієнко, 1942). На те, що російська православна церква в сучасних умовах все більше набирає функціонального значення на ідеологічному фронті та виконує роль імперієстворюючого чинника, наголошує і Ю. Чорноморець. На його думку, якщо поведінка українського християнина корелюється в системі координат між законом і звичаєм, то православність росіянина зазвичай виражається в поклонінні ідеї, що веде до фанатичного захисту «свого» і боротьби з чужим (Чорноморець, 2021).

І дійсно, як показують реалії сьогодення, нерідко православ'я великоросів виражається у зверхньому відношенні до людей інших конфесій, а самі їх церковні порядки часто викликають здивування. Чого, наприклад, вартий напис у храмі на території Іпатіївського монастиря у Костромі: «Разговаривающим в церкви Бог посылает скорби!», чи роздача РПЦ російським військовим листівок із закликом стерти українську націю з лиця землі. Перевага букви, а не духу виражається і в тому, що серед великоросів є багато таких, які, будучи вихованими у строгій побожності, легко зрікалися своєї віри і ставали атеїстами (згадаймо революціонерів-різничинців!) та несамовитими критиками духовенства. Скільки радянських лідерів були вихованцями саме духовних семінарій, але, прийшовши до влади жорстоко знищували церкви і їх служителів, чинили беззаконня.

Прагнення московії підпорядкувати собі інші території та їх населення, а потім знищити їх самостійність, знайшло своє вираження не лише у нетерпимості до іншої віри, але і зверхньому ставленні до інших народів. М. Костомаров вважає, що певну роль у виробленні

такого погляду на себе відіграла татарська навала та звільнення від неї, бо: «ніхто так не пиндючиться, як визволений раб» (Костомаров, б. р.). На протигагу росіянам, українці сповнені духу терпимості та не схильні до національної пихи; їм не властива така риса, як мстивість. Якщо для українця на першому місці стоїть дух, то для росіян перевагу має тіло, причому в своєму прагненні створити величезне показне тіло, вони схильні до матеріалізму, зазначає М. Костомаров.

Всі ці риси знайшли своє відображення у творчості та побуті обох народів. Так, росіяни, звертає увагу мислитель, віддають перевагу пісням, в яких оспівується сила волі, внутрішня могутність; в них буває туга та задума, але нема тієї мрійливості, захоплення природою, які присутні в українських піснях. У цьому контексті є цікавим і спостереження соратника М. Костомарова П. Куліша. Спираючись на порівняльний аналіз українських та російських казок, він звертає увагу на те, що українець у перипетіях долі спирається, передовсім, на божественний промисел, в допомогу якого щиро вірить. Великорос же, надіється головним чином на прихильність і богатирство певної особи. Відтак, перший визнає вищість духовної сили, а другий – фізичної. Також очевидно відмінним є і фінал у казках обох народів. Український герой, пройшовши тернистий шлях випробувань, здобуває серця та прихильність людей, а російський, як правило, підкорює державу. Вся ця казкова уява, згідно мислителя, ґрунтується нарізних поняттях народу про людину (Куліш, 1994).

Відмінність у способі життя обох народів яскраво засвідчують родинні стосунки. В українських сім'ях панує право «кожному своє»; нерідко опіка батьків над дітьми вважається деспотизмом. Родинні стосунки не є основою для згоди і любові, а родичеві українець зазвичай менше пробаचाє, ніж чужому. Натомість в Росії життя окремої людини головним чином визначається загальним інтересом родини, виразником якого є батько або старший брат. В соціальних відносинах росіянина велику роль відіграють кровні зв'язки і свояцтво, підлабузницька прихильність нижчого до вищого. Все це якраз і створює сприятливий ґрунт для поширення ідеї особливого «міра»: «Прямування до тісного зв'язку частин, нівеляція особистих спонук під владою загальних, непорушна законність спільної волі,

висловлена немов розумінням тяжкої долі, сходяться в великоруському народі з єдністю життя сім'ї і нехтуванням особистої волі ідеєю "міра"» (Костомаров, б. р.). Цю жорстоку реальність диктату і сваволі старшого в сім'ї, вищого та сильнішого в соціумі яскраво зобразив В. Вульф у творі «Олг. Подорож через віки, або Анатомія російської душі» (Вульф, 2021), чим не тільки підтвердив спостереження М. Костомарова, але і показав, що ці риси усталені з часів формування Московського царства. Виходячи з цього, стає очевидним, що всі ті звірства, вчинені російськими окупантами в українських містах і селах аж ніяк не є випадковими явищами. Їх насилля щодо мирного і неозброєного населення – це право «раба», який раптово «став сильним» і відчув можливість безкарно принижувати і глумитися з тих, хто мав сміливість бути вільним. Його невдоволеність, цинізм і жорстокість – це невід'ємні атрибути такої людини, яка в конфуціанстві отримала назву «малої», або «низької».

На підставі розглянутих ознак організації суспільного життя, релігійності, цінностей, побуту і культури українського та російського народів є очевидною їх відмінність. Це добре розуміє кожен, хто називає себе українцем. Чи розуміє росіянин хибність твердження про єдиний народ? Очевидно, що так, проте воно є наріжним каменем у будові не тільки політики щодо України, але і буття самої Росії. З огляду на це вельми цікавою видається робота російського філософа-емігранта Г. Федотова «Чи буде існувати Росія?», написана в 20-х роках минулого століття. Переймаючись тогочасним станом Росії, він визнає, що «Націоналізм російський виражався головним чином у безцільному цькуванні малих народностей, в утисках їх законних духовних потреб», і що сама Росія в формі СРСР стає «беззмістовним географічним простором», в якому Україна та деякі інші союзні республіки «рвуться до незалежності» (Федотов, 2005). Проте, сповнений ідеєю збереження і відродження великої держави, філософ аналізує помилки її національної політики і дає конкретні поради для відродження її могутності. Так, він зазначає, що крім зростання національної великоросійської свідомості, звеличення своєї культури, історії, будівничих держави, майбутнє Росії залежить також і від правильного вирішення українського питання. Проблема

полягає в тому, щоб «не тільки втримати Україну в тілі Росії, але і вмістити українську культуру в культуру російську. Ми присутні при бурхливому і надзвичайно небезпечному для нас процесі: зародженні нової української національної свідомості, по суті, нової нації... Вбити її неможливо, але можна працювати над тим, щоб її самосвідомість утверджувала себе як особливу форму російської самосвідомості» (Федотов, 2005). Очевидно, що мова йде не лише про територію, а про національно-культурне поглинання. Для оборони російської ідеї і боротьби з українською самостійністю Г. Федотов пропонує конкретні заходи: вважати російськими київські літописи, мозаїки київських церков, українське бароко, київську Академію, українську пісню, таких письменників, як Т. Шевченко, М. Гоголь і т. д. Церква, культура та держава – три головні кити, на які повинні взяти на себе обов'язок виконання національної роботи. Наголошуючи на особливому покликанні Росії (Росія – не нація, а цілий світ), він закликає: «Ми повинні показати світу (після краху стількох імперій), що завдання Імперії, тобто наднаціональної держави, – вирішуване» (Федотов, 2005). Читаючи працю Г. Федотова і аналізуючи політику Росії щодо України за останніх 100 років, складається враження, що вона була і є настільною для радянських і сучасних російських лідерів. Хоча, беручи до уваги останні 30 років, слід додати: за цей час Росія істотно розширила свою діяльність у цьому напрямку. Можна погодитися з М. Рябчуком, що сучасна «братерська риторика» спрямована не так на українців, як на внутрішньо російського і західного споживача (Рябчук, 2017). Свідченням того, що її результати дають свої плоди, є ситуація з російськими солдатами, які вважали, що їх з квітами зустрічатиме українське населення, небажання деяких країн надати важке озброєння Україні, закрити над нею небо. Та найбільш вражаючим наслідком російської пропаганди стало рішення Папи Римського організувати так званий символічний акт примирення України і Росії у хресній ході, в час російсько-української війни, коли російські смертоносні ракети і бомби падають на українські міста і села та стирають з лиця землі школи, садочки, лікарні.

Висновки. З викладеного матеріалу цілком очевидно, що українці та росіяни – це два різних народи, які мають відмінну між собою

організацію суспільного життя та різний спосіб світосприйняття, що виражається в їх культурі, побуті, звичаях, цінностях, зрештою перспективою бачення майбутнього. Прагнення Росії переконати світ у любові до українського народу та допомогти йому є цинічним і служить ширмою, за якою вона намагається прикрити свою загарбницьку політику. Війна, яку розв'язала Росія, показує, що вона не може змиритися з українською державністю, з існуванням української нації, будь-якими проявами свободи і демократії, що їй необхідно знищити будь-які прояви української національної свідомості як таких, що перешкоджають її великодержавним планам і руйнують міф про її виключність з-поміж інших народів, про її духовність, могутність і непереможність.

Література:

1. Аржаковський А. Розбрат України з Росією: стратегія виходу з піке. Інтерв'ю телеканалу Нromadske. 24.04.2015 р. https://www.youtube.com/watch?v=5jE6y6_01nM (дата звернення: 26.04.2022).
2. Аржаковський А. Розбрат України з Росією: стратегія виходу з піке. Погляд з Європи. Харків : Віват, 2015. 256 с.
3. Вульф В. Олг. Путешествие через века, или Анатомия русской души. Электронная книга, 2021. <https://zlibraries.ru/text/kre9o2yww1849/2> (дата звернення: 17.04.2022).
4. Грушевський М. Духовна Україна. Київ : Либідь, 1994. 560 с.
5. Костомаров М. Дві руські народності. Ляйпціг : Друкарня К.Г. Редера, б. р. 111 с.
6. Костомаров М. Закон Божий (Книга буття українського народу). Київ : Либідь, 1991. 38 с. <http://litopys.org.ua/rizne/kmt02.htm> (дата звернення: 15.04.2022).
7. Куліш. Сказки и сказочники. Куліш П. Записки о Южной Руси. К. : Днипро, 1994. 719 с.
8. Огієнко І. Українська церква. В 2-х т. Т. 1. Прага : Видавництво Юрія Тищенка, 1942. 236 с.
9. Огієнко І. Українська церква. В 2-х т. Т. 2. Прага : Видавництво Юрія Тищенка, 1942. 224 с.
10. Путін В. Про історичну єдність росіян та українців. *Офіційний сайт Президента Росії*. 12.07.2021 р. <http://kremlin.ru/events/president/news/66182> (дата звернення: 15.04.2022).

11. Рябчук М. «Майже один народ». Особливості використання пропагандистської міфологеми в умовах неоголошеної війни. *Наукові записки ІПіЕНД ім. І.Ф. Кураса НАН України*. 2017. Вип. 5–6(91–92). https://ipien.gov.ua/wp-content/uploads/2018/07/riabchuk_maizhe.pdf (дата звернення: 20.04.2022).
12. Федотов Г.П. Будет ли существовать Россия? / Федотов Г.П. Судьба и грехи России : избр. ст. Москва : ДАРЪ, 2005. https://azbyka.ru/otechnik/Georgij_Fedotov/sudba-i-grehi-rossii/9 (дата звернення: 25.04.2022).
13. Чорноморець Ю. Українське та російське православ'я: необхідність «перезавантаження». *Релігійно-інформаційна служба України*. 15.11.2021. https://risu.ua/ukrajinske-ta-rosiyske-pravoslav-ya-neobhidnist-perezavantazhennya_n52264 (дата звернення: 26.04.2022).
14. Neumann Iver. Russia and Campbell D. J., Craig T. Organizations and the business environment. Routledge, Abingdon – New York, 2005.